

ANTINOMIJE REVOLUCIJE*

Univerzalnu povijesnu shemu unutar koje se odvija sukob na književnoj ljevici Stanko Lasić o-crtava kao duhovnu situaciju novovjekovnog čovjeka. Naime, ukratko, nakon »smrti boga«, univerzalnog apsoluta, novovjekovni čovjek, napušten, sam, prepušten beskonačnoj, tjeskobnoj otvorenosti svoje povijesne egzistencije — ne izdržava pogled u bezdan koji zjapi svuda oko njega i iskušava razne projekcije svoga bića kao mogućnosti nove apsolutizacije, stvaranje novog apsoluta, koji bi dokinuo stravu njegove samoće, prepuštenosti sebi, odgovornosti i sl. I pred rastućim historijskim i egzistencijalnim besmisлом, čovjek, po Lasiću, bira između dva entiteta: Umjetnosti i Revolucije ili pokušava naći još apsolutnije, više apsolutizirajuće rješenje u sintezi ova dva entiteta. U Lasićevoj antropološko-egzistencijalnoj shemi čovjek ovim putem traži i nalazi »bitak« koji ga definitivno oslobađa njegove egzistencije, njene slobode i upitanosti. Čovjek želi što prije sebe preskočiti, što prije uskočiti u svoju zauvijek fiksiranost, što prije doseći Spas. Apsurdna sloboda, apsurdne dihotomije i antinomije ljudske egzistencije — sve to goni reduciranju intelektualnog procesa kao povijesnog čina — goni u sve pretjeranosti čežnje za entitetom, bitkom. U ovakvoj shemi stvari, ovlaš skiciranoj, Umjetnost se prvobitno javlja kao onaj totalitet koji zasigurno predstavlja totalitet ljudskog bića. Intelektualac ovo zna i tome se predaje. Međutim, u vremenima velikih historijskih preokreta, u vremenima velikih socijalnih pokreta, intelektualac biva inficiran nečim što se tako dugo zove njegovom »nesretnom sviješću«. Apsolut Umjetnosti nije dovoljan, on ne može pokriti onu provaliju odgovornosti koja je još preostala nakon odustajanja od pune egzistencijalne slobode i odgovornosti.

I zadržavajući svoje pravo na apsolut Umjetnosti, intelektualac prihvata Revoluciju kao drugi apsolut, smatrajući da se radi zapravo o istom apsolutu. On polazi sa stajališta da realni duhovni koncepti i revolucije i umjetnosti moraju biti isti: ako umjetnost sve stavlja u pitanje, sum-

*) *Studentski list*, br. 9, 16. III 1971, Zagreb.

nju, pa i samu sebe, ako je ona sama negacija jednog otuđenog svijeta — i revolucija kao bitno duhovno—povijesni čin — ne samo da sve čini upitnim, nego i sebe čineći upitnom — i ostaje revolucijom. I tu počinje nesporazum, tragikomedijski modernog angažiranog intelektualca.

Bilo da ostaje na nivou svog kako — tako definirano idealiteta i umjetnosti i revolucije (Kreleža, Ristić) ili pristaje na solucije koje mu nudi iskonstruirani idealitet revolucije a po njoj i iskonstruirani idealitet umjetnosti (Aragon, soc-realisti uopće) — intelektualac pokazuje bitno nerazumijevanje onoga što se pred njim i s njim događa. Totalno se miješaju principi teorije i prakse, nivo prakse hipostazira se kao nivo teorije. Intelektualci — umjetnici nikada se osobito nisu snalazili u historijskoj praksi, kao ni političari i revolucionari u umjetničkoj i intelektualnoj. Ali, ovom prilikom, ovo nerazumijevanje je izuzetno katastrofalno jer su obje strane *zablijesene Revolucijom kao neprikosnovenim idealitetom.*

Naime: presudno se zaboravlja da revolucija kao apsolutno — povijesni preokret u ljudskom historijskom biću — ima upravo i taj historijsko — politički (...) aspekt događa se neslućena kriza same revolucije: historijska praksa više nije samo kratkoročna i relativna, ona je apsolutna, odmjenjuje samu revoluciju, *ona jest Revolucija.* I upravo ovaj preokret u samom planu stvari, ovo izvrtnje, ovo postavljanje na glavu, kao, kako bi Lasić rekao, pretjerana potreba za entitetom, bitkom, rađa teologiju revolucije i njenu skolastičku anti-intelektualnu dijalektiku. Revolucija više nije otvorena, ona više nije duhovno — povijesni čin.

Tako mi vidimo da nije u pitanju umjetnost nego revolucija, sam njen duhovno — povijesni koncept. Težeći »Spasu«, umjetnik — intelektualac, »humanistička inteligencija« — može i prihvatiti ovakav hipostazirani historijski aspekt revolucije — kao njen i svoj idealitet. Tako on ukida sebe ne samo kao intelektualca — umjetnika nego i kao istinskog revolucionara. Međutim, ako se on suprotstavi, ostajući intelektualno dosljedan, on griješi kada uspostavlja antinomiju Umjetnost — Revolucija ili kada sanjari o sintezi ili identitetu umjetnosti i revolucije. Jer su *Umjetnost i Revolucija poluizmišljene antinomije.* Jer je tu bitna antinomija između Revolucije i revolucije, Revolucije kao duhovno — povijesnog čina i revolucije kao privremene historijsko — političke prakse. I, ako se revolucija predstavlja kao Revolucija, onda se tu više ne radi o stvarnom revolucionarnom pa dakle ni intelektualnom činu, onda se ne radi o totalitetu ljudskog bića, onda je svakako i umjetnost s druge strane.

I daleko prije antinomije Revolucija — Umjetnost — ovdje bi odgovarala antinomija Umjetnost — Tehnika. Jer, npr. na području estetike — pragmatizam, racionalizam, funkcionalizam, instrumentalizam i dogmatizam socrealističke »estetike« pripadaju svijetu novovjekovne tehnike njene efikasnosti, svijetu dokučivog i prepoznatljivog u svijetu upotrebnog. Ova »estetika od umjetnosti ne traži da bude autentični humani čin već da služi svrsishodnosti jednog historijskog procesa, da bude manipulirana prema zahtjevima jednog historijsko — političkog ili državno — političkog stroja. I jednoga dana materijalna sila ove tehnike sasvim će dokinuti intelektualnu i povijesnu dimenziju jednog pokreta.

U tom smislu, u imperativne historijske tehnike spadat će i zahtjevi optimizma, apsolutne anti-intelektualne afirmacije, ta toliko neurastenična mržnja prema sumnji, upitanosti, tuzi, očaju, tjeskobi, »mračnjaštvu«. Zbog tuđe se moglo izgubiti i glavu. Ima na trenutke nešto sablasno u ovoj knjizi, u onome o čemu govori. To je sablast historije, čovjeka kao historijskog bića. Iako se sve čini pravednim, iako se sve čini iz najplemenitijih pobuda Spasa Čovjeka (a upravo su te pobude bitna pogreška), i Lasić na tome inzistira: strahoviti je besmisao ove pravednosti i njene historijske logike i utemeljenosti.

Ali je sve to tako nekako ljudski. I onaj humanizam koji nam tek predstoji — sigurno neće moći *raspolagati* sa čovjekom. On ga neće moći upotrebljavati jer čovjek kao stvar može samo ne postojati.

Lasić kaže: »Zato tek ona revolucija koja sebe može shvatiti kao permanentno i relativno napredovanje može i do kraja prihvatiti artistsku svijest i njenu negaciju«. Recimo da je to jedina revolucija.

Dobili smo knjigu danasve značajnu, na temelju koje konačno možemo početi razgovarati, knjigu koja svojom intelektualnom strašću inspirira. Ona traži postavljanje novih pitanja, nove knjige. Još jednom nas uvjerava da dosadašnji promašaji socijalizma s kulturom nisu nimalo slučajni, i da se u ovoj sferi radi o samoj revoluciji, da se razotkriva tajna dosadašnjih neuspjeha revolucije.

Spomenimo još jednom značaj ove knjige kao pokušaja analize intelektualnog ponašanja u nas, i izvan samog ispitivanog fenomena (sukob na književnoj ljevici). U tradiciji naše intelektualne prakse Lasić vidi osnovne elemente intelektualne insuficijencije jedne još uvijek provincijalne književnosti, umjetnosti, filozofije, znanosti, politike: strast za elementarnu afirmaciju pod svaku cijenu, puko preskakivanje skepse, sumnje,

obrambenu jarnosnu mržnju na pitanja i postavljaju pitanja, samozadovoljstvo na svim područjima, jedan, konačno, malograđanski duh van povijesti. I upravo ono što čini ovu knjigu vrijednom, sadrži i intelektualnu novost u našim prilikama: to je svakako intelektualna strast koja je pokretala njenog autora, ta neodoljiva potreba da shvati sebe i druge, ta egzistencijalno nasušna potreba da uspostavi (i sebi pokaže) kakav — takav kontinuitet — tradiciju, možda barem neki *pirimisao* povijesti (nasuprot historijske *promisli*)...

